

Recenzje

Aneta M. Sokół

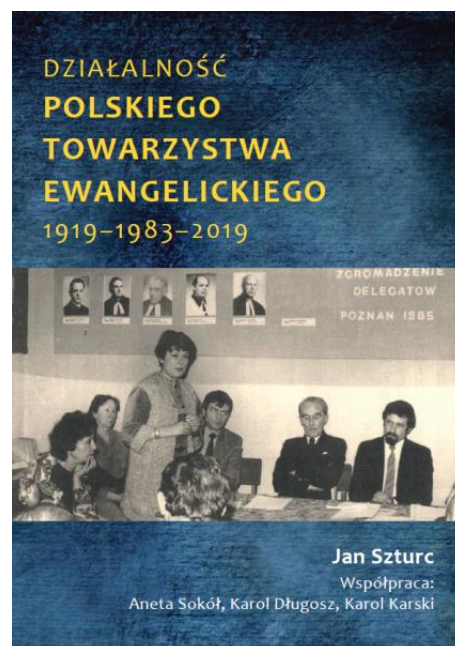
Jan Szturc, współpraca: Aneta M. Sokół, Karol Długosz i Karol Karski, *Działalność Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego 1919-1983-2019*, Polskie Towarzystwo Ewangelickie, Katowice 2019, ss. 408.

Jubileusz 100-lecia zawsze skłania do refleksji, podsumowań i ocen, może to być uzasadnione zwłaszcza w przypadku organizacji ewangelickiej istniejącej w odmiennym wyznaniowo społeczeństwie, prowadzącej swoją działalność nie tylko w nie w pełni przyjaznym środowisku, ale również pośród różnego rodzaju przeciwności związanych z rodzimą przeszłością i meandrami jej historycznych zawirowań. Świątujące sto lat Polskie Towarzystwo Ewangelickie zaprezentowane zostało w monograficznym opracowaniu przygotowanym przez dr. hab. Jana Szturca przy współpracy zaprzyjanych autorów. Książka, przedstawiona czytelnikom podczas jubileuszowych uroczystości w Poznaniu 5-6 października 2019 r., weszła tym samym oficjalnie w obieg czytelniczy świadcząc o różnorodności konfesyjnego zaangażowania na rzecz własnej wspólnoty, jak również wszystkich zainteresowanych ewangelicyzmem, jego historią i dorobkiem.

Prezentowana publikacja obejmuje dzieje Towarzystwa od jego poznańskich początków po dzień obecny, znaczonej aktywnością kilkunastu oddziałów funkcjonujących przy parafiach ewangelickich na terenie całego kraju. Całość zebranego materiału przedstawiona została w czterech rozdziałach, które porządkują chronologiczny bieg wydarzeń związanych z losami Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego na tle przeszłości.

Pierwszy rozdział dotyczy przedwojennego okresu w działalności Towarzystwa jako organizacji wyznaniowej o charakterze lokalnym, utworzonej w Poznaniu przez polskich działaczy przybyłych do stolicy Wielkopolski po zakończeniu I wojny światowej. Powołane do życia 22 października 1919 r. ewangelickie stowarzyszenie otwierało jednocześnie drogę do utworzenia polskiej parafii ewangelicko-augsburskiej na terenie Poznania (1924), funkcjonującej przez cały okres międzywojenny w cieniu Kościoła ewangelicko-unijnego stanowiącego pozostałość czasów pruskich, skupiającego głównie niemieckich wiernych. Ten pierwszy okres istnienia zaprezentowany został na podstawie pracy magisterskiej ks. Karola Długosza, w oparciu o nieliczne zachowane materiały archiwalne czy wspomnieniowe. Przedstawione zostały inicjatywy podejmowane przez ówczesnych działaczy dla zjednoczenia polskojęzycznych wiernych obecnych w Kościele ewangelicko-unijnym, zamieszkujących tereny południowej Wielkopolski (okolice Ostrzeszowa, Odolanowa i Kępna), podejmowane również dla skonsolidowania wyznawców przybywających w Poznańskie z innych regionów Rzeczypospolitej. Do takich inicjatyw należało utworzenie Domu Sierot w Ligocie, powołanie Polskiego Towarzystwa Opieki nad dziećmi ewangelickimi czy wydawanie własnego czasopisma „Nowiny”, które miało świadczyć o polskości ewangelicyzmu w Wielkopolsce. Przypomniane zostały starania związane z zapewnieniem polskim ewangelikom własnej siedziby na terenie miasta Poznania (zakup kamienicy przy ul. Kossaka), jak również zaangażowanie Towarzystwa w organizowanie ogólnopolskich zjazdów ewangelickich, wydarzeń także istotnych dla zjednoczenia przedwojennego polskiego ewangelicyzmu (zjazd Związku Polskiego Towarzystw i Zborów Ewangelickich w 1925 r.). Zarys pierwszego okresu działalności wieńczy refleksje podsumowujące, przedstawione w nawiązaniu do przedwojennych realiów istnienia ewangelicyzmu, jego aktywności po 1918 r. oraz niezrealizowanych planów wobec polskojęzycznych wiernych obecnych na ziemi wielkopolskiej.

W króciutkim drugim rozdziale omówiona została działalność poznańskiego Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego w latach 1945-1983. Jak podkreślono, jego sukcesem było to, że w powojennych realiach w ogóle udało się reaktywować stowarzyszenie, w ówczesnym klimacie niesprzyjającym organizacjom religijnym, a szczególnie mniejszościom wyznaniowym. Reaktywowane Towarzystwo pomimo tych

ograniczeń podejmowało inicjatywy kulturalne czy rocznicowe, starając się tym samym pielęgnować swoje tradycje oraz upamiętniać postacie związane z historią ewangelicyzmu.

Najobszerniejszą część książki stanowi rozdział III przedstawiający działalność Towarzystwa po 1983 roku – aż do chwili obecnej. Jest to jednocześnie najciekawsza i najlepiej udokumentowana część książki, chociaż – jak we wstępie zaznaczono – działalność o charakterze społecznym, do jakiej zalicza się aktywność stowarzyszeń, nie sprzyja sumiennemu gromadzeniu dokumentacji, co potwierdziło się niejednokrotnie podczas prac nad książką. Jednak możliwości ostatnich dziesięcioleci, w tym rozwój kultury cyfrowej, przyniosły nowe metody archiwizowania działalności, w tym prowadzonej także przez PTEw; pozwala to na coraz lepsze i dokładniejsze gromadzenie materiałów dotyczących własnej aktywności.

W oparciu o dostępne materiały, ale również relacje żyjących świadków, odtworzone zostały zmiany w funkcjonowaniu Towarzystwa, jakie wprowadzono na fali ożywienia i tendencji wolnościowych zaistniałych w Polsce w latach 80. ubiegłego stulecia. Dowiadujemy się, jak doszło do utworzenia Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego jako organizacji ogólnopolskiej, działającej odtąd w oparciu o oddziały powstałe m.in. w Bielsku, Cieszynie, Drogomyślu, Ustroniu czy Wiśle, a także w Łodzi, Warszawie itd. Przedstawione zostały nowe zasady funkcjonowania Towarzystwa kierowanego przez kolejne zarządy główne, oraz walne zebrania delegatów, które odtąd gremialnie podejmują decyzje w sprawach dotyczących całej organizacji, w tym całościowego jej wizerunku prezentowanego na zewnątrz. Należy zaznaczyć, że pierwsze lata funkcjonowania w nowych realiach wiązały się nie tylko z nadaniem Towarzystwu nowych ram organizacyjnych, ale wyznaczały ponadto nowe cele i zadania odpowiadające zapotrzebowaniu samych wyznawców, ale wychodzące również naprzeciw nowym możliwościom otwierającym się przez Kościołami. Jak podkreślono w statucie PTEw, głównym celem po zmianach miało stać się „*pielęgnowanie ducha łączności wśród ludności ewangelickiej w całym kraju*”, z jednoczesnym wyjściem na zewnątrz, zapoznawaniem innych z ewangelicyzmem, jego tradycjami i dorobkiem, w tym również prowadzenie również działalności edukacyjnej i wydawniczej.

Zespół autorski książki: od lewej dr hab. Jan Szturca,
dr Aneta M. Sokół i prof. zw. dr hab. Karol Karcki

Trzeba też podkreślić, że odtworzenie działalności PTEw było możliwe w dużej mierze dzięki zaangażowaniu w tę pracę głównego autora książki – dr. hab. Jana Szturca, pełniącego obecnie, jak i wcześniej, odpowiedzialne funkcje w Zarządzie Głównym. Jako członek władz kierujących Towarzystwem dysponował on bezpośrednią wiedzą dotyczącą opisywanych wydarzeń, z całym znanstwem tematu przelewając na papier bieg wydarzeń, w tym bieg spraw najistotniejszych z punktu

widzenia funkcjonowania Towarzystwa. Lektura tej części książki odsłania wewnętrzne życie Towarzystwa, wydarzenia i projekty, które udało się zrealizować jego członkom w ciągu kolejnych dziesięcioleci; do tych szczególnych wydarzeń należały obchody wcześniejszych jubileuszy PTEw, współorganizowane fora ewangelickie, sesje naukowe czy spotkania promujące wydane publikacje; do znaczących osiągnięć należało powołanie z końcem lat 80. własnego pisma „Słowa i Myśli” czy organizacja dwóch Światowych Zjazdów Polaków Ewangelików w początkach lat 90.

Niektóre z inicjatyw PTEw omówione zostały w sposób poszerzony – podjęty w latach 80. projekt utworzenia Szpitala Ewangelickiego w Warszawie, współorganizowanie Muzeum Reformacji Polskiej w Mikołajkach czy prowadzenie własnej działalności wydawniczej. Można podkreślić, że szczególne miejsce na kartach książki zajmują losy własnego organu prasowego – „Słowa i Myśli” wydawanego początkowo w Łodzi przy dużym zaangażowaniu dr Zofii Wojciechowskiej (redaktor naczelnej periodyku) i Andrzeja Wojciechowskiego (1933-2018), który zajmował się sprawami wydawniczymi. Przypomniane zostały kolejne edycje „Słowa i Myśli” – od łódzkiej, poprzez krakowską, po koszalińską i poznańską, wraz z reaktywowaną

po kilku latach nieobecności wersją internetową, przygotowywaną pod kierunkiem dr. hab. Małgorzaty Grzywacz z Poznania jako redaktor naczelną. Opisane w książce wydarzenia, do których należą m.in. międzynarodowa sesja dotycząca środkowoeuropejskiego ewangelicyzmu zorganizowana w Bielsku-Białej (2011) czy promocja książki prezesa cieszyńskiego Oddziału Władysława Sosny „Barwy luteranizmu na Śląsku Cieszyńskim” (2015), ukazują różnorodność działań prowadzonych przez Towarzystwo, coraz lepiej dokumentowanych dzięki uruchomieniu własnego portalu internetowego, który zapewnia publikację relacji ze spotkań oraz innych form stowarzyszeniowej działalności.

Ostatni rozdział poświęcony został działalności poszczególnych oddziałów, które realizują wiele inicjatyw na rzecz najbliższych wspólnot, parafii, a także dalszych społeczności na swoim terenie. Można zaznaczyć, że od czasów ukonstytuowania się w latach 1984/1985 wiele z nich przeżywało swoje „wzloty i upadki” prowadząc działalność nie zawsze w sposób ciągły (np. reaktywowany po przerwie w 2006 r. Oddział w Ustroniu) lub zaprzestając jej całkowicie (np. Wisła lub Częstochowa). Niektóre z nich powstały w okresie późniejszym, w tym najmłodsze z oddziałów powołane w Żorach i Zielonej Górze. Działalność oddziałów przedstawiona została w zależności od stanu zachowania sprawozdawczej dokumentacji dla poszczególnych miejscowości, również w oparciu o przeprowadzane rozmowy, wywiady i informacje zdobywane bezpośrednio od działaczy. Najobszerniej przedstawiona została aktywność Cieszyna, Warszawy, Jaworza czy Katowic, z których najbardziej różnorodną i bogatą działalnością poszczycić się może oddział cieszyński funkcjonujący pod przewodnictwem wieloletniego prezesa Władysława Sosny. Dostosowaną do swoich możliwości działalność prowadziły i prowadzą oddziały gdański (Sopot), Kraków, Łódź czy Poznań. Przegląd rozwoju tej formy stowarzyszeniowej aktywności pokazuje jej lokalną specyfikę, uwarunkowania istnienia oddziałów oraz kreatywność poszczególnych środowisk. Trzeba podkreślić, że oprócz najczęściej praktykowanej aktywności odczytowej, oddziały realizowały całe bogactwo działań, do których należy m.in. wydawanie publikacji, przygotowywanie wystaw, prowadzenie księgarń, fundowanie tablic pamiątkowych (oddział cieszyński), organizowanie wycieczek, sesji, zajęć edukacyjnych dla młodzieży czy akcji ratowania ewangelickich cmentarzy. Można również dodać, że uwzględnienie w jubileuszowej publikacji lokalnej działalności Towarzystwa, w postaci, w jakiej udało się ją odtworzyć, w dużej mierze ocala od zapomnienia podejmowane inicjatywy, zaangażowanie działaczy, zrealizowane projekty, ponadto może stanowić impuls do staranniejszego dokumentowania w przyszłości prowadzonych własnych działań. Jest również cennym uzupełnieniem całościowego wizerunku Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego, świadectwem jego lokalnej różnorodności i roli odgrywanej w środowisku luteranckiej diaspory.

Cztery omówione rozdziały uzupełniają załączniki – biogramy honorowych członków PTEw, wyróżnionych za swoją szczególny udział w stowarzyszeniowej działalności oraz statuty – dawny z 1919 r. oraz obowiązujący obecnie z 2015 r. W zakończeniu znajdziemy wykaz wykorzystanej literatury, obcojęzyczne streszczenia oraz indeks osobowy. Jubileuszową monografię otwiera słowo prezesa Zarządu Głównego PTEw – Józef Król przybliży ze swego punktu widzenia, jak powstała książka uświetniająca 100-lecie istnienia Towarzystwa, ważna dla udokumentowania ewangelickiej pozaparafialnej aktywności.

Na kartach książki upamiętnione zostały osoby, które odcisnęły swoje indywidualne ślady na działalności Towarzystwa dokładając własne cegiełki do powstającego w ciągu kolejnych dziesięcioleci wspólnego organizacyjnego dorobku. Te przejawy bezinteresownego zaangażowania złożyły się na obecny wizerunek stowarzyszenia, które wyrastając z lokalnych zamierzeń poznańskich ewangelików łączy działaczy z różnych miast w Polsce, skupiając ich wokół wspólnych wartości, konfesyjnych ideałów i społecznej służby. Jubileusz 100-lecia stał się dobrą okazją do przypomnienia nazwisk, życiorysów i wkładu tych, którzy zapisali się w stowarzyszeniowej przeszłości, którzy również obecnie współtworzą codzienność organizacji wkraczającej w swoje drugie stulecie.

Książka wydana została w odświętnej szacie graficznej – w twardej okładce, z bogactwem kolorowych ilustracji uzupełniających narrację, w powiększonym formacie. Na okładce zamieszczona została symbolicznie fotografia przedstawiająca pierwsze walne zebranie delegatów z 1985 r., które nadało nowy bieg działalności poszerzając jej zakres i zapoczątkując jego późniejszą różnorodność.

Monograficzne opracowanie może służyć wszystkim, którzy chcieliby poznać historię PTEw, porządkuje dostępną wiedzę o stowarzyszeniowej działalności ewangelików, stanowi również lekturę ważną dla samych zainteresowanych – świętujących swój Jubileusz działaczy Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego.

Książkę można nabyć w Oddziałach Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego oraz w Zarządzie Głównym.